

Beste beginnende docent,

De vraag die jij stelt is actueel op veel scholen waar ik kom. Het is belangrijk om het hier met collega's over te hebben; ieder gaat er op een eigen manier mee om. In de training 'Polarisatie en gespreksvoering', die we regelmatig verzorgen voor docenten op middelbare scholen, blijkt telkens weer dat het ook voor volwassenen een uitdaging is om het ongemakkelijke gesprek te voeren. We lopen er lang niet altijd warm voor. In de training oefenen we om als meerstemmige groep in verbinding te blijven en ruimte te geven aan elke stem en perspectief, en ook met perspectieven die niet aan tafel zitten. Dan zetten we bijvoorbeeld een lege stoel neer en vragen ons bewust af wat de Palestijnse moeder of de Joodse jongen van ons gesprek zouden vinden, wat hun emoties zouden zijn. Door empathisch te luisteren halen we zo ook buitenperspectieven naar binnen. Dat stemt vaak milder.

In spontane gesprekken in de klas speelt emotie vaak ook een rol. Leerlingen hebben vaak al hun positie gekozen. Ze gaan voorbij aan sommige feiten; je hoort hoe leerlingen beïnvloed worden door influencers, nieuwsbronnen, vrienden en ouders. Ook dan helpt het om wat uit te zoomen en vragen te stellen als: wat weten we er eigenlijk van? Wat zijn de feiten? Wie zijn er allemaal betrokken bij deze situatie en wat weten we van hun belang, hun gevoelens en hun betrokkenheid? Bij alles wat er op tafel komt kun je doorvragen: waar komt jouw informatie vandaan en kun je er meer over vertellen? Het vormen van een mening probeer je zo lang mogelijk uit te stellen. Mogelijk kom je er erachter dat we te weinig weten. Daar ligt dan onze eerste taak. Bart Brandsma legt in zijn boek en podcasts hoe polarisatie werkt. Als je een onderwerp zoals de oorlog in Gaza bespreekt is het goed om leerlingen dat te leren. Dat er uitgesproken tegenstanders zijn, zogenaamde pushers, die mensen in het midden voor hun standpunten willen winnen. In het midden zitten mensen die het nog niet goed weten, of een genuanceerde mening hebben, of neutraal willen blijven. De uiteinden overdrijven hun argumenten, kiezen de feiten en onderzoeken die hen goed uitkomen en zetten hun tegenstanders weg als onbetrouwbaar en slecht. Misschien kom je erachter dat we allemaal de neiging hebben om de feiten voor ons karretje te sparren en dat het voor iedereen belangrijk is te leren hoe dat zit – niet om elkaar te overtuigen, maar om elkaar beter te begrijpen en in verbinding te blijven. Op de website van het Kennisplatform Inclusieve Samenleving (KIS) kun je hier over informatie en filmpjes vinden. Hierbij is het belangrijk dat je bedenkt wat je

onderwijsdoel is. Voor ons is een van de belangrijkste doelen dat leerlingen de verschillende posities in het conflict gaan herkennen en begrijpen. Het doel is niet om hun mening over het conflict te veranderen. Je kunt allerlei werkvormen toepassen om de breedte van een vraagstuk op tafel te krijgen. In de lesbrief 'Hoe bespreek je het Israëlisch-Palestijns conflict?' Op de website ter-info.nl vind je veel werkvormen en vragen om dat te doen. De website met al deze lesmaterialen rondom terrorisme is opgezet door Beatrice de Graaf. Tot slot is een vraag die veel naar voren komt: moet ik mijn eigen mening hierin ook laten weten? Daar wordt in elke klas anders over gedacht. Soms moet je je adem even inhouden, omdat dat polariserend kan werken. Toch denk ik dat het waardevol kan zijn om op het juiste moment jouw mening te delen en uit te leggen hoe je er aankomt. Of je kunt juist erkennen dat jij het als docent ook (nog) niet weet. Het helpt leerlingen om zich uit te spreken of juist te erkennen dat het oké is om geen kamp te kiezen. Vertel vooral over hoe je tot die overtuiging bent gekomen, via welke aarzelingen, ervaringen, vragen en informatie. Soms geldt de paradox dat hoe meer risico je neemt, hoe veiliger het wordt. Veiligheid heb je in elk geval nodig om een soort tussenruimte te creëren die vertraagt en helpt vragen te stellen, te onderzoeken en je in te leven in verschillende posities. In een wereld waar snelheid regeert is dat niet gemakkelijk, maar wel heel belangrijk.

Succes!

Pim Kalkman

Pim Kalkman, adviseur identiteit bij Verus en voormalig docent en schoolleider

Wil je reageren op deze casus of heb je zelf een interessante casus met vraag uit jouw lespraktijk? Stuur dan een berichtje naar sacha@vdlginform.nl. Een casus kan incl. vraag zo'n 400 woorden beslaan, een reactie max. 100 woorden.

Spel(l)en – samen spelen, samen veerkracht ontwikkelen

HANNIE HOEFNAGELS EN INA TER AVEST

Vorig jaar schreven we 'Weerbaar door Veerkracht' in *NartheX* (nummer 23.2). We benaderden daarin het relationele aspect van veerkracht, waarbij we veerkracht omschreven als "de flexibiliteit om verschillende krachten in jezelf op het juiste moment 'aan het werk' te zetten", oftewel het vermogen om mensen uit het eigen netwerk in te schakelen als je even niet zo lekker in je vel zit. Daarvoor introduceerden we het begrip identiteitsvermogensbeheer. Dit artikel werd onderscheiden met de Paul Boersma Award.

In nauwe samenwerking met het leernetwerk Zin d'r in! doen we al twee jaar lang onderzoek naar het identiteitsvermogensbeheer van jongeren, in het bijzonder naar de mogelijkheden dat beheer (verder) te ontwikkelen. Het leernetwerk Zin d'r in! is onderdeel van de Kenniswerkplaats Zingeving onder voorzitterschap van prof. Gaby Jacobs van de Universiteit voor Humanistiek, bijgestaan door een groep van onderzoekers. Gebaseerd op ons voorlopig onderzoeksverslag 'Spel(l)en: op ontdekkingsreis naar zin' beschrijven we hierna het hoe en wat van dat onderzoek en de resultaten ervan.

Hoe – de vraag naar werkwijzen

Leidend in het onderzoek is de vraag hoe jongeren bewust te maken van hun eigen veerkracht, hun eigen vermogen, en de rol van zingeving daarin. Een hoe-vraag leidt altijd tot een manier van werken, een methode om het gewenste doel te bereiken. In gesprek met jongeren en jongerenwerkers werden bestaande methodes bekeken op aansluiting bij en afstemming op de doelgroep. Dat mondde uit in drie methodes voor dit onderzoek

Hannie Hoefnagels

Ina ter Avest

naar effectiviteit op versterking van het identiteitsvermogensbeheer.

In de eerste helft van april 2024 zijn de spellen *Be.Yourself*, het *ZelfCoach Spel* en *Alles op tafel* in drie verschillende groepen gespeeld, respectievelijk in Venlo, Sittard en Maastricht. De leeftijd van de deelnemers varieerde van 19-26 jaar. In totaal hebben 18 jongeren aan de spelavonden deelgenomen. *Be.Yourself* is een bordspel met drie niveaus van vragen.¹ Naast een competitief element is het voornaamste doel dat jongeren elkaar beter leren kennen en zichzelf ook durven uiten.

Het *ZelfCoach Spel* werkt met een vloermat.² Jongeren worden uitgenodigd op die mat hun 'plek', hun basishouding in het leven innemen. Aan de hand van vragen ontdekken jongeren hoe zij zichzelf en de ander ervaren en wat voor hen van waarde en betekenis is.

Alles op Tafel is een bordspel.³ Aan de hand van inspiratiekaarten denken jongeren na over de waarde en betekenis van zes dimensies van gezondheid. Ook dit spel is competitief: de interactie met de andere spelers is daarbij steunend.

Elke spelavond duurde van 17.00-20.00 uur en werd voorafgegaan door een gezamenlijke pizza-maaltijd. De deelnemers stelden zich daarna aan elkaar voor met behulp van inspiratiekaarten. Daarna speelden we het spel, gevolgd door een evaluatierondje aan de hand van vier vooraf opgestelde vragen. Nadat de jongeren vertrokken waren, evalueerden de leiders de avond.

Metten is weten

Met behulp van een aantal kwalitatieve meetinstrumenten is nagegaan wat het effect was van het betreffende spel. Om een indruk te krijgen van hun gemoedstoestand vulden alle deelnemers voor en na de spelavond online een gevoelslijst in.

Gemoedstoestand

Het blijkt dat bij alle jongeren 'anderen' positieve gevoelens oproepen. Onverwachte dingen die hen overkomen leiden tot negatieve gevoelens. Dit zou kunnen betekenen dat jongeren (nog) niet goed in staat zijn hun netwerk aan te spreken. Machteloosheid, teleurgesteld zijn en boosheid krijgen van jongeren weinig aandacht, zowel in de voor- als in de nameting. Dat zou erop kunnen wijzen dat ze zich (nog) niet tegen de huidige situatie verzetten. Wanneer deelnemers hun gevoel verbinden met hoe zij op dit moment hun veerkracht ervaren, en hoe ze het graag zouden willen ervaren, blijkt het verschil in beleving groot te zijn. Samen met de lage scores voor negatieve gevoelens als machteloosheid, zou dat erop kunnen wijzen dat ze zich (nog) niet tegen de huidige situatie verzetten.

Bij alle jongeren, ongeacht het spel dat ze gespeeld hebben, blijkt een verandering in gevoelsscores plaats te hebben gevonden. We zouden voor-

zichtig kunnen concluderen dat de spellen de potentie hebben beweging tot stand te brengen in (ervaren, mogelijk vastzittende) gevoelens van jongeren.

Gestructureerde evaluatie

Vooreengestructureerde evaluatievulden de begeleiders een observatieschema. Enkele van de aandachtspunten in het observatieschema waren de tijdsbesteding per onderdeel en de ruimte voor zingevingsthema's. Een belangrijke conclusie uit de evaluatie is dat gezamenlijk eten werd ervaren als een ijsbreker. Kaartjes (zoals bij het voorstellingsrondje) of pictogrammen hielpen jongeren om het woord te nemen. De groepsgrootte zou beperkt moeten blijven tot zes personen: zo'n aantal maakt van de groep een veilige ruimte en geeft tegelijkertijd voldoende mogelijkheden tot diversiteit in interactie (het 'leren van en met elkaar'). De balans tussen interactie en rust, tussen luchtigheid en serieus spel vraagt om begeleiders die bekwaam zijn in het voeren van zin-gesprekken.

Ook de jongeren zijn na afloop vooraf vastgestelde evaluatievragen voorgelegd, zoals 'Wat neem je mee van deze bijeenkomst?' Verbondenheid, openheid en vertrouwen noemen jongeren als belangrijkste waarden. Het 'aha-effect', de herkenning bij het luisteren naar anderen in de groep en erkenning voor het eigen verhaal, was groot. Het 'niet alleen zijn' met bepaalde ervaringen en gevoelens werd door de jongeren als prettig ervaren, evenals de ervaren

autonomie bij het spelen van het spel. Zij bleven, zo lezen wij in de evaluatie, altijd baas over hun eigen antwoorden (en zelfs óf ze wilden antwoorden).

Voorzichtige en voorlopige conclusie

De spellen hebben gewerkt als een soort van psycho-educatie. Jongeren zijn zich tijdens het spelen (meer) bewust geworden van wat hen bezighoudt, en reikten elkaar er woorden voor aan. Ze leerden vragen te stellen aan elkaar, op zo'n manier dat de ander zich uitgenodigd voelt z'n verhaal te doen. Jongeren snakten naar meer: het spelen van het spel duurde hen te kort. Het verlangen naar diepgang is groot. Misschien wel het belangrijkste is dat de deelnemers ook woorden leerden geven aan waar ze aanvankelijk onbewust naar verlangen – een eerste stap in de richting van de verdere ontwikkeling van identiteitsvermogensbeheer.

Wat nu?

Na beantwoording van de hoe-vraag komt de vraag 'wat nu?' Daarvoor vond een semi-gestructureerd focusgroep-interview plaats met de spelleiders van de spelavonden. Alhoewel spelleiders weten dat jongeren in meer of mindere mate worstelen met het leven (ze kennen de cijfers van het RIVM en CBS) is het de confrontatie met vragen die jongeren te berde brengen en het 'weten' letterlijk een gezicht geeft. Zij zien nu, ondersteund door de evaluaties van de jongeren, dat betrokkenheid vanuit de *peer group* of de school een *sine qua non* is in de ontwikkeling van veerkracht. Ze zien dat stress, prestatiedruk en digitale media

een negatieve invloed hebben op het mentale welbevinden van jongeren. Ze willen daarin gekend en erkend worden. Ondersteuning bij de ontwikkeling van effectieve copingstrategieën, waaronder het identiteitsvermogensbeheer, zijn ons inziens voorwaardelijk om met de uitdagingen, in deze levensfase in deze tijd, om te leren gaan. Informele interacties, zoals die tijdens de spelavonden ontstonden, dragen daaraan bij.

Tijdens dit focusgroep-interview klinken twee kritische noten. Op de eerste plaats kunnen informele bijeenkomsten noch docenten op school de zuigende kracht van een prestatiegerichte samenleving compenseren. Zoals Bernstein in 1970 stelde: "*Education can not compensate for society*". Een tweede kritische noot betreft de toegankelijkheid van spelavonden.

Een volgende onderzoeksvraag is dus: hoe vergroten we de toegankelijkheid van informele spelbijeenkomsten zodat alle jongeren de kans krijgen hun identiteitsvermogensbeheer te vergroten en hun relationele verkracht te versterken? Kleine stapjes worden daar-toe gezet. Scholen, zorgteams, jongerenwerkers en ouders worden benaderd om het spel met 'hun' jongeren te spelen.

We schreven in de eerste alinea al dat vorig jaar de Paul Boersma Award was toegekend aan ons artikel 'Weerbaar door Veerkracht'. Van het bedrag dat aan die Award verbonden is (€150,00) besloten we twee exemplaren van *Be.Yourself* te kopen. Die zijn op de feestelijke slotbijeenkomst van ons project uitgereikt aan Camiel Reijnders en Melissa Housen van Stichting Zuid-Limburg Zorgt Samen (<https://zlzs.nl/>) en aan Cindy Heuts-Smeets van Knooppunt Informele Zorg Sittard-Geleen (<https://www.knooppuntinformelezorg.nl/voor-inwoners>). Het is een kleine stap in de richting van de implementatie van de resultaten van ons onderzoek in het leernetwerk Zin d'r in. Een handleiding die helpt bij de voorbereiding en de uitvoering van de drie verschillende spelavonden is in wording. Er is werk aan de winkel voor de ontwikkeling van veerkracht van 'onze' jongeren.

